

Wim Eikelboom

GEEN DAG ZONDER DE IJSSEL

Wim Eikelboom

GEEN DAG ZONDER
DE IJSSEL

WBOOKS

DE IJSSEL IS ALTIJD PRETTIG GEZELSCHAP

Als ik een paar dagen de IJssel niet heb gezien, bekruipt me een gevoel van gemis en onrust. Ik stap dan op de fiets om even bij de rivier te zijn. Ongeacht wat voor weer het is: de IJssel geeft altijd een mentale opfrisser.

De alsmaar voortgaande stroom is de betovering van de rivier. Het kabbelende water is permanent onderweg van bron naar bestemming of van ergens naar nergens. Een verbeelding van de cirkel van het bestaan, van de eeuwigheid. Alles stroomt (pantha rhei), sprak de Griekse filosoof Heraclitus ver voor onze jaartelling. Op dezelfde plek, kun je nooit hetzelfde water oversteken.

Alles verandert voortdurend. Toch blijft de rivier dezelfde; al bewegen de waterstanden mee met de seizoenen. Het levensmotto van de IJssel is: ik stroom, dus ik ben.

Bovendien stroomt het water altijd voorwaarts. Alsof het wil zeggen: blijf niet hangen in wat geweest is, maar leef vanuit wat komen gaat. Het ligt in lijn met de wijsheid van Søren Kierkegaard, die schreef: het leven wordt voorwaarts geleefd en achterwaarts begrepen.

De rivier bepaalt me bij de diepgang in mezelf. Wat is zichtbaar en wat blijft onder de oppervlakte? De Syriër Hazem Darwiesh leerde me om de IJssel als

vriend te zien. Het duurde even voordat ik die brug overging, want mijn Sallandse nuchterheid stond me in de weg. Toch voel ik me op m'n gemak en vertrouwd bij de rivier; net als bij een goede vriend. Ik mag zijn wie ik ben, zonder dat ik iets hoef. De IJssel is prettig gezelschap. De rust en de weidsheid van het landschap is weldadig.

Wie je ook spreekt, niemand heeft ooit een kwaad woord over de IJssel. Iedereen houdt van de rivier. Mensen vinden er vreugde, geluk, herstel, troost en nieuwe energie. Allemaal gratis en voor niets. Een wandeling door de uiterwaarden doet wonderen. Een uurtje turen naar het stromende water, laat de stress uit het lijf lopen. Liggend in het gras op de dijk, ga je het leven weer als een geschenk ervaren.

11 JANUARI

Wegkwijnend ambacht

Eeuwenlang was de IJssel voedselbron voor bewoners langs de rivier. Tientallen vissers op de rivier brachten vis aan land voor de consumptie. Vandaag de dag is riviervisserij een wegwijnend ambacht.

‘Mijn opa woonde in Grafhorst en viste jarenlang op de Zuiderzee. Toen dat niet meer kon, verhuisde hij naar Wilp om IJsselvisser te worden’, vertelt Willem Penninkhof uit Twello.

‘Mijn familie betrok een huisje bij de toenmalige steenfabriek De Vlietberg. Mijn vader nam in 1945 de visrechten van zijn vader over en heeft tot 1967 actief gevist. Door de vervuiling van de IJssel was de aal in de jaren zestig niet meer geschikt als consumptievis. Om die reden is mijn vader gestopt.’

Willems vader en opa haalden ook zalm uit de rivier. Wilde zalm was ooit zo talrijk in de IJssel dat het de bijnaam keukenmeidenkost kreeg. Het was volksvoedsel.

Een eeuw geleden kwam de klad in de zalmvisserij. De trekvis verdween uit het gehele stroomgebied van de Rijn en dus ook uit de IJssel. De overheid stelde vangstbeperkingen in. Dat mocht niet baten.

In 1953 haalde de vangst van een zalm van 21 pond in de IJssel nog de krant. De foto op de visafslag van Kampen markeert het einde van de zalmvisserij.

12 JANUARI

Spookeik in Brummen

Bij de dikke eikenboom langs de provinciale weg tussen Zutphen en Brummen – op steenworp afstand van de IJssel – hoort een eng verhaal. De boom wordt spookeik genoemd. Tot 2011 stond vlakbij de zomereik een leegstaande boerderij waar het zou spoken. Boom en boerderij danken die benaming aan een verhaal dat teruggaat naar 1840. De zoon van

de boer krijgt verkering met een meisje. Zijn ouders vinden haar niet goed genoeg voor hem. Dat zorgt in het ouderlijk huis voor bonje over de relatie.

Uit wanhoop verhangt de zoon zich aan een tak van de dikke eik, die naar het ouderlijk huis wijst. Sindsdien waart de geest van de gestorven zoon straffend rond op de boerderij. Het vee legt op on-

verklaarbare wijze het loodje. Het spookt in de stal en het huis. De boer verlaat de hoeve en niemand durft de spookboerderij te kopen. De boerderij staat honderd jaar leeg.

Dit volksverhaal duikt voor het eerst op schrift op in 1940. Over de sage verschijnt in 2006 een internetfilmje, waardoor de spookboerderij en de eik in Brummen volop in de belangstelling komen te staan. Jongeren organiseren er nachtelijke sessies om het spookverhaal te herbeleven. Een buurman steekt er de draak mee door 's nachts een wit laken in de eik te hangen om de jongeren stuipen op het lijf te jagen. De boerderij brandt in 2011 af. Op de plek staat nu een pannenkoekenrestaurant. De spookeik maakt nog altijd een vitale indruk en hoort bij de dikste exemplaren van Nederland.

19 JANUARI

Stadsdorp aan de rivier

Dit bescheiden dorp in de delta van de IJssel bestaat meer dan 700 jaar. Het is gebouwd op een rivierduin, een zandafzetting langs de oever van de IJssel.

De monumentale kerk van Wilsum – de Sint-Lambertuskerk – is een van de oudste kerken van ons land. Al in het jaar 1050 verrees hier een godshuis. In de Middeleeuwen kreeg Wilsum stadsrechten. Historici weten niet precies waarom Wilsum ooit stadsrechten kreeg. Mogelijk wilde de bisschop van Utrecht hiermee zijn machtspositie versterken ten opzichte van Kampen. Hoewel Wilsum lange tijd een bloeiende handelshaven bezat, is het nooit uitgroeid tot een stad. Wel was Wilsum tot 1937 een zelfstandige gemeente. Nu hoort het bij Kampen.

20 JANUARI

EERHERSTEL VOOR MISBAKSEL

Een misbaksel is een oud scheldwoord om iemand weg te zetten als een onaantrekkelijk of waardeloos persoon. Toen het woord in zwang raakte omstreeks 1830 werd het vooral gebruikt om slechte gedichten, boeken of kunstwerken te typeren. Later drukte het ook minachting voor personen uit. Het woord misbaksel komt oorspronkelijk uit de potten- en stenenbakkerij. Als een kleiproduct

mislukt uit de oven kwam, was er sprake van een misbaksel. Zo'n misbaksel werd waardeloos aan de kant gegooid. Vandaar dat er langs de IJssel vrij veel misbakfels zijn te vinden van de steenfabrieken die bakstenen produceerden van rivierklei. Soms zijn ze zo fraai, dat ze makkelijk eerherstel kunnen krijgen als kunstwerk.

9 FEBRUARI

RIDDERSPOREN

In de gracht rondom de ruïne van kasteel De Nijenbeek bij Voorst doen archeologen in de zomer van 2018 een vondst van grote historische waarde. Ze vinden het persoonlijke zegelstempel van ridder Dirck van Nijenbeek, de naamgever van het middeleeuwse kasteel langs de IJssel.

De zegelstempel is gemaakt van een koper-brons legering, heeft een diameter van maar liefst 6 cm en is circa 8 mm dik. Ridder Dirck gebruikte de zegelstempel om brieven, aktes en oorkondes rechtsgeldig te maken met een lakzegel.

Na de dood van Dirck van Nijenbeek in 1296 is de zegelstempel doelbewust stukgeslagen en buiten de kasteelmuur in de gracht gegooid. Dat was gebruikelijk in die tijd, om te voorkomen dat iemand anders in naam van de overledene aktes of brieven kon bezegelen.

Een replica van de zegelstempel is te bewonderen in het bezoekersinformatiecentrumpje naast de kasteelruïne op landgoed De Poll.

10 FEBRUARI

Windturbines en fabriekspijpen

Windturbines zijn de nieuwe aandachttrekkers in het weidse landschap van de IJsselvallei. Ze bepalen bij Zutphen en bij Zwolle de horizon, samen met fabriekspijpen.

De oude fabriekspijp op de voorgrond is van voormalige stoomwasserij *De IJsselstroom*. Het is een dijkmonument in Jugendstil-architectuur. Tot in de jaren vijftig deed het pand dienst als wasserij. Daarna raakte *De IJsselstroom* in verval. Gelukkig kwam er een particulier die zich ontfermde over dit industrieel erfgoed. Nu is het een in het oog springende ontmoetingsplek voor zakelijke bijeenkomsten en voor culturele activiteiten.

26 MAART

Langs stad en land

De IJssel gaat,
langs stad en land
en ook aan mij voorbij.

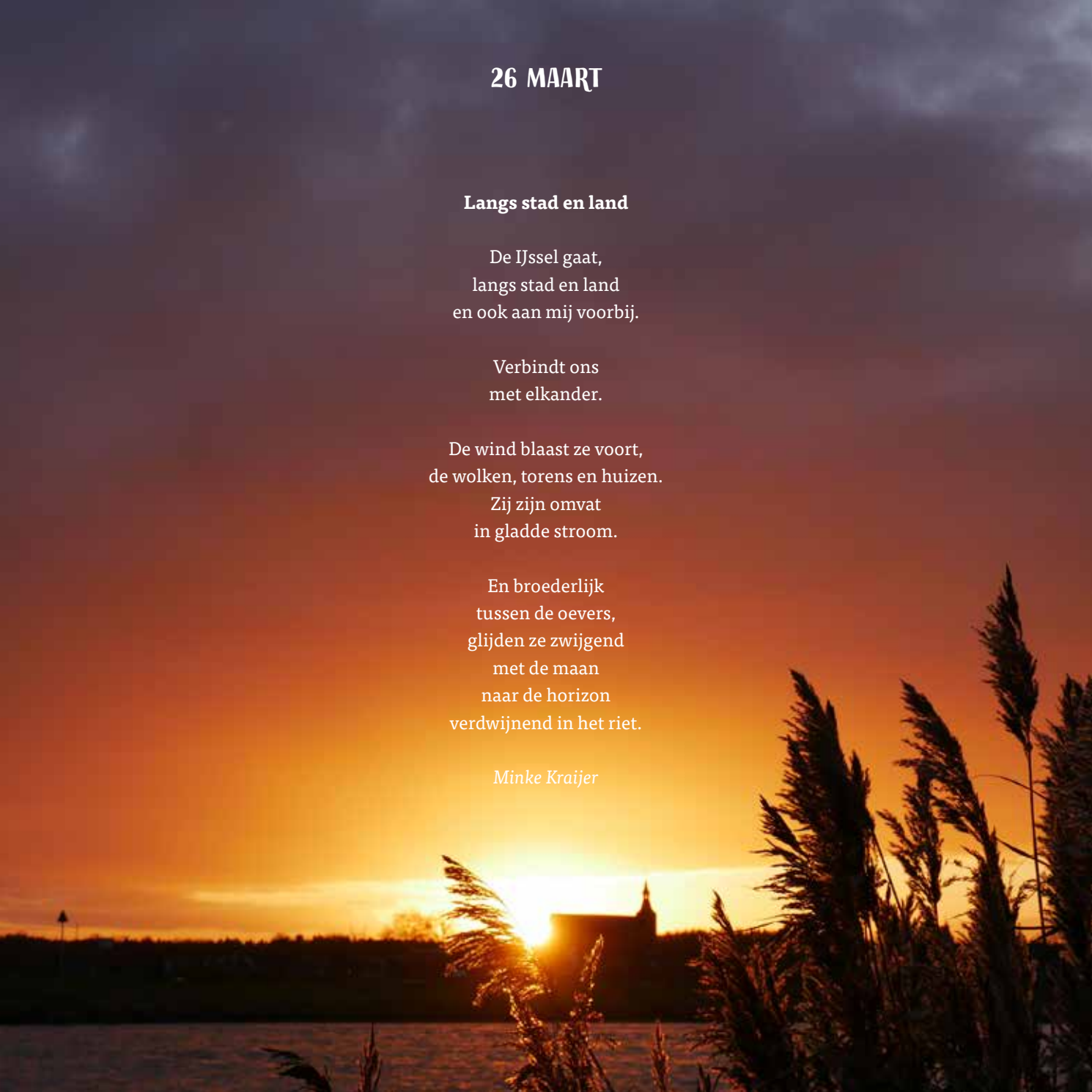
Verbindt ons
met elkander.

De wind blaast ze voort,
de wolken, torens en huizen.

Zij zijn omvat
in gladde stroom.

En broederlijk
tussen de oevers,
glijden ze zwijgend
met de maan
naar de horizon
verdwijnend in het riet.

Minke Kraijer

27 MAART

VARKENS MESTEN OP IJSSELOORD

Het terrein van steenfabriek IJsseloord is tot de jaren zestig ook een stortplaats waar varkens worden vetgemest. De kipwagens van de steenovens vervoeren briketten, gebakken stenen en huisvuil. Loslopende varkens speuren naar iets eetbaars in het afval.

Het spoortje is een bezienswaardigheid. Want IJsseloord bij Westervoort is de laatste steenfabriek in ons land met mini-stoomlocomotieven op een smalspoor. De locomotiefjes heten Aagje en Duiveltje. Eentje daarvan krijgt een tweede leven als kinderattractie in sprookjespark Efteling. Op de plek van de steenfabriek en stortplaats is nu een bedrijventerrein gevestigd.

16 MEI

MINI-CRUISE

Het Kozakkenveer noemt zichzelf 'de leukste overtocht over de IJssel, een soort mini-cruise'. Het voormalige viskottertje UK25 zet van april tot oktober dagelijks wandelaars en fietsers over tussen Fortmond en Veessen. Per seizoen maken zo'n 25.000 passagiers de oversteek.

Het pontje draait volledig op vrijwilligers en donateurs. Het Kozakkenveer dankt de naam aan het kozakkenleger dat hier in 1813 de IJssel over trok om Nederland te bevrijden van de Franse bezetter.

17 MEI

BLOEIENDE DIJK

Een uitbundig bloeiende IJsseldijk in 1937 geschilderd door Jan Voerman junior. Vermoedelijk is dit ter hoogte van Veessen.

De aquarel is als verzamelplaatje opgenomen in het Verkade-album van Jac. P. Thijsse. Op dit tafereel is een romantische rijkdom aan wilde bloemen te zien: jacobskruiskruid, duifkruid, knikkende distel, wilde peen, stalkruid, wilde chicorei, grote klapproos en pastinaak. Deze dijk was voor Voerman vertrouwde omgeving, want hij groeide op in Hattem langs de IJssel.

11 JULI

Laatste bolwerk bloemenpracht

Kleine pimpernel, veldsalie, duifkruid, muizenoor, karwijvarkenskervel, bevertje en echt walstro.

Wilde dijkbloemen, ook wel stroomdalflora genoemd, kennen prachtige namen. Het dijktaalud tussen Olst en Den Nul is een van de laatste bolwerken van zeldzame wilde stroomdalplanten langs de IJssel.

Wat gebeurt er met deze bijzondere dijkflora als de dijk tussen Olst en Zwolle op de schop gaat voor de dijkversterking? Waterschap Drents Overijsselse Delta en uitvoerder Boskalis beloven dat ze alles op alles zetten om de dijkflora te behouden en verbeteren. Zaden van de bloemen worden geoogst en uitgezaaid zodra de dijk op sterkte is gebracht.

12 JULI

ADIEU PONTVEER

'Het pontveer dat zo'n idyllische indruk maken kan, wanneer op stillen zomeravond de zon lager en lager zinkt en de pont vredig, onmerkbaar bijna, voortglijdt van den eenen oever naar den anderen. Het moge schilders inspireren dit ouderwetse pontveer, dat ons denken doet aan de tijden van trek-schuit en diligence, maar in onzen tijd is het niet meer op zijn plaats.'

De Zwolsche Courant was er niet rouwig om dat het Katerveer uit de vaart ging. De veerdienst was na vijf eeuwen overbodig geworden door de komst van de IJsselbrug.

De Duitse schilder Alfred Streubel legde het Zwolse veer in 1926 vast op het doek, in de wetenschap dat het tafereel tot het verleden zou gaan behoren. Zijn dochter Charlotte – getrouwd met een Zwollenaar – schonk dit schilderij in 1930 aan het gemeentebestuur van Zwolle, ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van de stad.

30 JULI

RIVIERROMBOUT

De opmars van de rivierrombout is een hoopvol teken dat het beter gaat met de natuur langs de IJssel. De rivierrombout is een libelle die leeft langs de grote rivieren. De larven van deze libellen wonen in het zand langs de oevers of hebben zich ingegraven in de rivierbodem. Nadat ze uit het ei zijn gekropen duurt het drie seizoenen voordat de larves uitgroeien tot libellen.

Tussen eind mei en eind augustus sluipen de larven uit tot libellen. Losgespoelde huidjes blijven dan achter op de schaarse zandstrandjes langs de IJssel. Om de rivierrombout meer leefgebied te geven, creëert Rijkswaterstaat op tientallen plekken langs de IJssel zandstrandjes. Door basaltstenen te verwijderen, ontstaan zandige en glooiende randen die ideaal zijn voor deze gevleugelde rivierbewoners.

31 JULI

VERGANE GLORIE VAN IJSSELFUIT

De IJsselvallei tussen Zwolle en Deventer stond in de eerste helft van de vorige eeuw bekend als fruitstreek. Overal langs de dijk stonden boomgaarden.

De fruitteelt was voor veel boeren een interessante bijverdiensite. De bomen stonden vaak in het land waar koeien graasden. Vandaar de naam hoogstamboomgaarden, want dan konden de koeien niet bij de bladeren.

De geplukte appels en peren werden lokaal afgezet op coöperatieve fruitveilingen in Wijhe, Olst (1921-

1967) en Deventer en later in Twello (1906-1986). In Terwolde was zelfs een vakschool voor de fruitteelt. In de jaren zestig van de vorige eeuw kwam de klad in de IJssel-fruitteelt. De meeste boomgaarden verdwenen uit het landschap. Nu is er weer hernieuwde belangstelling voor oude fruitrassen. Stichting IJsselboomgaarden zet zich in voor behoud van fruitbomen langs de IJssel. Ook zijn er vrijwilligersgroepen die assisteren bij het snoeien van fruitbomen. Ze noemen zich hoogstambrigades.

7 AUGUSTUS

Idylle

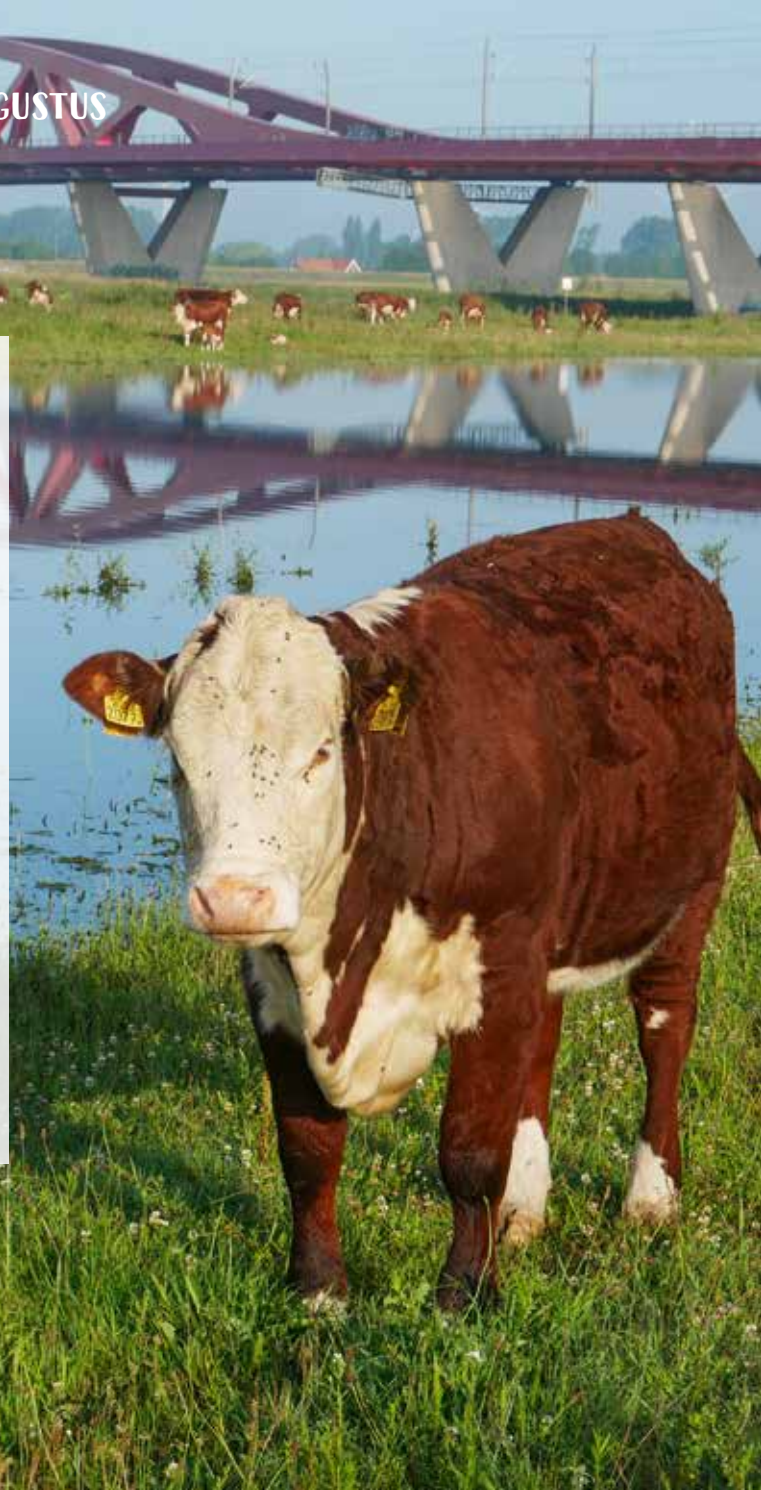
Het regende toen ik de trein betrad
die mij zo vaak uit steeds dezelfde steden
door steeds eenzelfde regen had gereden
naar steeds dezelfde noordelijke stad.

Vermoeid uit mijn gedachten weggeleden
had ik een soort van halve slaap gevat:
mijn niet meer te traceren levenspad
verloor zich in een anoniem verleden.

Toen naderde de trein de brug, en uit
een halve droom werd ik ten halve wakker;
wat laatste druppels waaiden van de ruit.

Ik zag: de IJssel stroomt nog naar de zee.
Gods licht beschijnt Gods water en Gods akker.
In groene uiterwaarden graast het vee.

Jean Pierre Rawie

8 AUGUSTUS

TWEE EEUWEN HEEN EN WEER

Ruim tweehonderd jaar geschiedenis vaart dagelijks heen en weer op het Bronkhorsterveer. In 1808 kreeg het pontje veerrechten. Dit is in 1963 met veerbaas Ab Koens.

De afgelopen 45 jaar was Dirk Wijers pontbaas voor de oversteek tussen Brummen en Bronkhorst. Hij maakte in 2018 voor het eerst mee dat zijn pont in de zomer uit de vaart moest wegens een lage waterstand in de IJssel. In 2022 deed zich dat opnieuw voor.

Colofon

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Samenstelling en tekst

Wim Eikelboom
Rivierverhalen.nl

Vormgeving

Richard Bos

Dit boek verschijnt met steun van:

- Het verhaal van Overijssel (provincie Overijssel)
- Olympia Uitzendbureau
- IJsselwaarden (Dura Vermeer/Brunel)
- K3 Delta
- Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven

Speciale dank aan Inez ten Pas die haar dronefoto's beschikbaar stelde voor dit boek. Haar liefde voor de IJssel zit diep: 'De IJssel is mijn baken waar ik thuis-kom; waar ik rust vind. De rivier geeft me de moed om verder te gaan.'

© 2023 WBOOKS Zwolle / de auteur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties en gedichten volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2023.

ISBN 978 94 625 8565 2

NUR 693

 WBOOKS

provincie Overijssel

 IJSELWAARDEN

 OLYMPIA
 K3DELTA